

MAGYAROK ÉS ROMÁNOK

2017. április 1-jei (de egyáltalán nem tréfának szánt!) levelünkben arra kértük magyar és román írókollégáinkat, hogy próbáljanak röviden válaszolni az alábbi kérdésre:

„Ismerve a magyar és román nép évszázados »barátságát«, szerinted egymás kultúrájának megismerése valóban elősegíti-e a két nép közeledését? És mit kellene még tennünk nekünk, magyar és román íróknak, hogy kimozduljunk a jelenlegi holtpontról ebben a kérdésben?”

A beérkezett válaszokat az alábbiakban közöljük. (A szerk.)

PETRU CIMPOEȘU

Sosem fordult elő velem, hogy a Székelyföldön járva kenyérvásárláskor visszautasítottak volna, de annak lehetőségét sem zárom ki, hogy előfordulhat ilyesmi. Nem kizárt ugyanis, hogy az elárusító nem érti, amit mondok. De az is előfordulhat, hogy a románokról alkotott felfogását néhány sovén politikai retorikája befolyásolta. Csupán rajtam múlik, hogy visszautasítás esetén az első vagy a második lehetőségre gondolok-e. Tehát felfogás kérdése ez is. Úgy látom, hogy – amennyiben a különböző felfogások valóban képesek nevelni bennünket – az irodalom, más művészetekkel együtt, hozzájárulhat a másságok megismeréséhez és elfogadásához. (*Lövetei Lázár László fordítása*)

MARIUS COSMEANU

Logikusnak tűnik, hogy bármiféle megismerés a Másik (jobb) megértéséhez vezet. A következő lépés lehetne, mondjuk, az empátia. A dolgok viszont nem feltétlenül ebbe az irányba fejlődnek. Néha itt is úgy van, mint a sportban: azért tanulmányozod az ellenfelet, hogy legyőzhesd. Vagy hogy megsemmisítsd. Készítettem már interjút a mai magyar nacionalizmus néhány prominens képviselőjével is. Mindannyian, kivétel nélkül, nemcsak hallottak Ionescóról, Eliadéről, Cioranról vagy más neves román szerzőről, hanem olvasták is őket. Nem tudom, a román nacionalisták körében hányan olvasták-olvassák

a híres magyar szerzőket? Valami azt sugallja, hogy jóval kisebb mértékben.

No, de adjuk meg a statisztikának, ami neki jár, s maradjunk azok körében, akiket mindközönségesen népnek nevezünk. Hogy megismerhesd a másikat, informálódnod kell, forrásokra van szükséged. Mondandómat néhány példával illusztrálok. Néhány évvel ezelőtt a magyarországi köztvé egy-egy csatornája heti rendszerességgel, hétfő esténként sugárzott egy-egy 1989 után készült román filmet. Hány magyar filmet láttunk a román központi tévécsatornákon az utóbbi húsz évben? Ugyanígy állunk a drámák színpadra állításával, a zeneművek tekintetében, vagy hogy visszatérjek az eredeti kérdéshez: a fordítások tekintetében is (hogyan jobban megérthessük, ki mennyit tesz hozzá a két nép közeledéséhez, elég ha megnézzük, hány magyar szerzőt jelentettek meg az utóbbi negyedszázadban a román kiadók, abban a Romániában, ahol – ne feledjük – másfél millió magyar él; s hány román szerzőt jelentettek meg ebben az időszakban Magyarországon).

És itt van még a sajtó is: tízből kilenc cikk vagy talk show, aminek a magyarok/Magyarország a témája, negatív előjelű, tendenciózus és nacionalista tónussal átítatott a román médiában. A budapesti sajtót is figyelemmel kísérem. Nekik is megvannak a maguk raresbogdanjaik, hogy egy itteni, szoftosabb példát idézzek, de a magyarországi sajtó sokkal kiegyensúlyozottabb a románokról/Romániáról szóló hírek esetében, nem beszélve arról, hogy sokkal több érdekesebb anyag jelenik meg, sokszor dicsérő hangon, olyan román kulturális jelenségekről, mint amilyen az új román film vagy a zene, hogy csak két példát említsek. S nehogy bárki azt higgye, hogy csak azért, mert a román kulturális termékek minősége jobb a magyarországinál. Szó nincs erről!

De ne legyünk ennyire negativisták: vannak dolgok, amelyekben hasonlítunk: például abban, hogy gyűlöljük a Másikat. A gyűlölet-adagot a Tisza mindkét partján egyforma dózisban adagolták. Aztán ott van még a Bukarestben és Budapesten egyaránt létező provincializmus, vagy az asszimilálódási vágy nehézségek idején. Hogy a magyar Aranycsapat fele nem magyar volt, vagy hogy a Steaua aranycsapatának fele nem román volt, ma már senkit nem érdekel. Hiszen ők mind „a mieink”. S mivel a győztesek írják (újra) a történelmet, szóba hozva a problémát, nagy veszélyeknek teszed ki magad.

Íme, néhány eleme annak a kontextusnak, amelyben a román–magyar viszonyoknak annyira anormális vagy nem-természetes íze van. Nem árt, ha józanok maradunk: mint oly sok évtizede, jelen pillanatban sem létezik közeledés a két társadalom között. A viszony megkövült egyfajta, a két nép közötti optimális társadalmi távolság állapotában. S hogy mit jelent ez? Egészen pontosan azt, hogy a román és magyar társadalmak közötti társadalmi távolság nem csökkenhet bizonyos szint alá. Hogy ez így maradjon, arra kínosan, fokozott figyelemmel ügyelnek mind Bukarestben, mind Budapesten. Két példa ebben a tekintetben: a magyar nép románok iránt érzett szimpátiája 1989 decemberében, s ugyanaz a reakció 2009 februárjában a kézilabdázó Marian Cozma, a Veszprém egyik kedvencének meggyilkolása esetében. Mindkét pillanatot rövid időn belül egy-egy ellen-esemény követte: az 1990. márciusi marosvásárhelyi konfliktus, illetve Magyarország köztársasági elnöke erdélyi látogatásának megakadályozása, alig egy hónappal a gyilkosság után, arra hivatkozva, hogy köd van a reptéren... Azt hiszem, egyesek gondosan ügyelnek, hogy ne szeressük meg nagyon egymást. (Itt szót kellene ejtenem arról a különbségről, hogy milyen viszonyban vannak a románok az erdélyi magyarokkal, illetve a magyarországi magyarokkal. Mert igenis jelentős különbség van a kettő között, de végül úgy döntöttem, hogy ennek a kérdésnek a fejtegetésébe, itt és most, nem megyek bele részletesen.)

A közeledés tehát, két olyan társadalom között, amelyeknek közös emlékezete ennyire súlyos problémákkal terhelt, évtizedekig tartó nehéz konstrukciót jelent makrotársadalmi szinten. Szükség lenne, ha már úgyis annyira divatban van manapság ez a fogalom, a *kritikus tömeg* megjelenésére. A román–magyar történetben viszont ez a konstrukció még el sem kezdődött. Mit csinálhatnak az írók ebben a helyzetben? Legyünk realisták: nem túl sokat! A labda, *comme d'habitude*, a történészek, a politikusok és utóbbiak mészároslegényeinek térfelén pattog: az udvari poéták és bértollnokok térfelén. A titkosszolgálatokról nem is beszélve!

Amíg az empátia hiánya és a médiabeli grimaszok határozzák meg, mennyire és hogyan közeledjünk egymáshoz, semmi esélyünk nincs. Nem beszélve arról, hogy olyan társadalmakban, amelyekben az *Idiocracy*-szerű paródiák egyre inkább dokumentum-filmként is értelmezhetőek (miként ezt a film rendezője is megállapította), az írók

társadalmi szerepe inkább csak dekoratív jelleggel bír. Szeretném ugyanakkor, ha jönne olyan idő, amikor ez az utolsó mondat csak oltári nagy baromsággként lenne leírható. (*Lövétei Lázár László fordítása*)

DEMÉNY PÉTER

Egymás kultúrájának megismerése szükséges, de nem elégséges feltétele a közeledésnek. Nem is „közeledni” kellene, ahogy azt sokan sokféleképpen, de mindenképpen kudarcosan elképzelték, hanem együtt élni – hiszen amúgy is együtt élünk, csak bezárjuk az ajtót. Románoknak magyar, magyaroknak román rendezvényekre járni, magyaroknak románul, románoknak magyarul is feliratozni színházban, művelődési házban, kiállítóterekben, egymás ünnepeit elviselni, ha már igazán megünnepelni nem is tudjuk. Nem úgy viszonyulni minden felfedezéshez, hogy „lám, ami ér valamit, magyar, akkor is, ha románnak tartják”, és a Verzáék Vicája. Nem tehetetlenül széttárni a karunkat és örökséget meg hagyományt emlegetni, hanem tenni ellenük, ha az örökség ökörségnek tűnik. Ehhez persze az kellene, ami a megnyíláshoz: a képesség, hogy eltávolodjunk önmagunktól, hogy el tudjuk képzelni, hogy nem vagyunk felsőbbrendűek.

DIMÉNY H. ÁRPÁD

A „népnevelés” mindkét oldalon jól jöhet, de úgy vélem, az átlagon felüli kultúrával rendelkező magyar vagy román számára nem kérdés, illetve nem kérdéses ez a „barátság”. Irodalmárszemmel nézve, mindenképpen hasznosnak tartom ezt a fajta közeledést, és itt jelent számunkra, erdélyi magyaroknak előnyt a románnyelv-ismeret, hiszen magyar művek után azért a legtöbben románul olvasunk. Bár nem szoktam zsigerből ellenszegülni más kultúrák megismerésének, sőt, de úgy vélem, az olvasás révén megismert szerzőknek és műveknek köszönhetően igenis el- és befogadóbb lettem a románság iránt. Nagyon rokonszenves az a mozzanat, amit a Corbii Albi Fehér Hollók újságíróklub indított útjára, tulajdonképpen egy közkönyvtár, ahol románra fordított magyar irodalmi műveket – és vice versa – ajánlanak és kínálnak a nagyközönségnek. Ezzel kapcsolódhatok a második kérdéshez is akár, hiszen ezt megtehetjük mi is, magyar és román írok

egymás között, egymás olvasótáborában, mármint népszerűsíteni egymás műveit. És sokan, gondolok itt a fordítókra, meg is teszik.

Ahhoz, hogy ez a kultúrmisszió sikeres legyen, vagy elindulhasson, annak mindenképp kötelező velejárója, hogy személyesen találkozzanak a szerzők, akár táborokban, akár szakmai konferenciákon.

DOINA IOANID

Globalizált, multikulturális világban élünk, de a nacionalizmus és a szélsőségesek erői gyakran éreztetik hatásukat, szomorú következményeikkel együtt, mint az utóbbi időben is történt. Hogy a multikulturalizmus ne csak üres szó maradjon, vagy hogy ne lehessen minimalizálni a jelentőségét, konkrét kulturális kapcsolatokra van szükségünk, akár személyes találkozások formájában, akár fordítással, egymás műveinek olvasásával, filmek nézésével, kiállítások látogatásával. Más kultúrákhoz való közeledésünknek mindig jótékony hatása volt, akárcsak a személyes találkozásoknak. Amikor nevet és arcot is kap az a bizonytalan kontúrokkal rendelkező Másik, a kommunikáció rögtön könnyebbé válik, a világ pedig megszeli (persze csak akkor, ha az a Másik is ugyanígy érez). És az irodalom, a többi művészetekkel együtt, sikerre viheti ezeket a kapcsolatfelvételeket. Nem beszélve arról, hogy egy másik kultúra vagy személyiség vagy közösség felfedezése más világokra nyitja rá a szemünket, és gazdagabbá tesz bennünket szellemileg és lelkileg egyaránt. *(Lövétei Lázár László fordítása)*

LAKATOS MIHÁLY

Véleményem szerint a közeledést már nem kell tovább istápolnunk, hiszen így is elég közel vagyunk egymáshoz, a történelem intézkedett efelől. Inkább arra kellene figyelni, hogy egyikünk se kerüljön a másik nyakába. Mert hogy efféle törekvések azért akadnak... Egymás kultúrájának megismerése sem jár gyerekcipőben, az erdélyi magyar értelmiség kifejezetten jól áll e tekintetben. Tennivaló ez ügyben inkább román térfélen lenne, és azt tapasztaltam, hogy a román íróársadalom ennek tudatában van, sőt orvoslására az utóbbi évtizedekben tett is méltányolható lépéseket. Amiként emberi kapcsolatainkban is sokszor előfordul, hogy az első látásra ellenszenves „figura”, miután jobban

megismerjük, felfedezzük az értékeit (hogy nagy szavakat használjak), kedvessé válik számunkra, közösségek esetében sincs ez másként. Sporthasonlattal élve: egy mérkőzésen vereséget szenvedhetünk (ami nem jó érzés), de ha ez egy kiváló ellenféllel szemben történik, kevésbé fáj a kudarcc, hajlandóak vagyunk elismerni a másik csapat tehetségét, sőt fel is nézünk rá ezért. S ha megvan a kölcsönös tisztelet, nehezebben tolódunk el szélsőséges érzelmek felé. Ezért nem alaptalan azt hinni, hogy a másik kultúrájának (vö. tehetség) megismerése *valóban* szolgálja a közeledést. Hogy az értelmiség szintjéről ez miképpen „csorog alá” az utca emberéhez, az már egy bonyolultabb kérdés. De mivel az értelmiség birtokolja az ún. „véleményformáló” szerepkört, nem reménytelen az eset, még ha a folyamat közepén ez kilátástalan „babramunkának” is tűnik. Minél többször nyilatkozunk társaságban elismerően egyik-másik román íróról és/vagy műről (és az ilyen esetek azért nem ritkák), annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy saját olvasóközönségünk is kézbe veszi a műveiket, ettől kezdve pedig nyert ügyünk van. Kezünkre játszik, hogy e tekintetben éppen „konjunktúra” van, hiszen az utóbbi két évtizedben jobbnál jobb, érdekesítőbb és nívósabb román irodalmi művek jelentek meg (a filmiparról most nem is beszélve), amelyek önmagukért helyt állnak. Kétlem, hogy „holtpont-ról” lenne szó a kapcsolatokban, hiszen nagyon sokan nagyon sok jó román művet adtunk magyarul az olvasók kezébe, tehát tétlenséggel nehezen lehetne vádolni bennünket. Ugyanez a recept a túlordalon is működik vagy működhet. Az ő helyzetük annyival nehezebb, hogy a másfél millió potenciális „fordítóval” (vö. erdélyi magyarság) ók jó ha tucatnyi műfordítót tudnak szembeállítani, s ez a felállás a közeljövőben nem nagyon fog változni. Ettől függetlenül nincs más alternatíva.

Elismerem, ez csak egy nagyon vékony szelete az évszázados múltra visszatekintő s talán teljesen soha fel sem oldható történelmi és politikai szembenállásnak, de e „vékony szelet” sokat tehet a nagy egész általános közérzetének javításáért, az ellenségeskedés nemes versen-géssé váló szublimálásáért.

Végezetül pedig javasolom, ha minden okos dolgot elmondtunk a témáról, tegyük magunkévá Pangloss doktor és Candide életfilozófiáját a mű zárófejezetéből, az alábbiak szerint: „A lehető legjobb világban az események mindég szorosan kapcsolódnak egymásba, mert végre

is ha Kunigunda iránt érzett szerelmed miatt nem űztek volna el a kastélyból sűrű farbarugások között, ha nem kerültél volna az inkvizíció kezébe, ha nem jártad volna be fél Amerikát, ha nem döfted volna át a bárót, ha nem vesztetted volna el Eldorádóból, ebből a kitünő országból hozott összes kosodat, akkor nem ehetnél itt befőtt cédrust és cukros mandulát. – Igazad van, mondá Candide, de most fogjunk munkához: műveljük kertünket.”

LÁSZLÓ NOÉMI

Támadnak az idézőjelek

A mai világban számomra nehezen elképzelhető, hogy „népek” „egymás” „irányába” „mozduljanak”. Politikában ugyan még mindig megszokott dolog a „népet” emlegetni. Sajnos nem tudom: pontosan mit fed ma ez a fogalom. S mi volna a „magyar” és a „román” nép. Ha a népről kellene szólni, leginkább azt tudnám mondani: a facebookozó nép, a villamosozó nép, a focimeccsre járó nép, a fesztiválózó nép, a miccs-evő nép, a bicskával ezt-azt szeletelő nép, a söröző nép, a tévéző nép. Itt igen sok a nemzetiségbeli átfedés ma már. Talán facebookon, a tömegközlekedési járműveken, focimeccseken, fesztiválokon és a tévében lehetne megpróbálni egymás irodalmi kultúráját kölcsönösen népszerűsíteni, ha volna erre valós központi adminisztrációs szintű „akarat” és „forrás”, vagy valós és hatékony, mindkét oldalon spontán módon és egyensúlyban kialakuló civil igyekezet. Azt sem tudom, valójában mekkora az érdeklődés e két „népben” „egymás” „irodalma” iránt. Úgy tűnik, a szintet leginkább csak Nobel-díjas szerző, vagy egy-egy ország közismerten jónevű alkotója üti. Hol van ez a teljes kortárs irodalmi „kultúráról”? Mondhatnánk akár azt is, hogy nincs rá kereslet, ergo nincs nagy lélegzetű kölcsönös fordításkultúránk, bár fordítások sorozata készül, és ha nem csalódom, a mérleg nyelve jócskán eltolódik a románról magyarra fordított művek számának irányába, már csak azért is, mert sok „erdélyi” „magyar” „író”, „értelmiségi” magas szinten érti, beszél a román nyelvet. Egy talán nem is oly távoli jövőben majd angol nyelven olvassa román és magyar egymás „műveit”, mint hajdanán, amikor élt még a „lingua franca” intézménye. A korábban említett központi „akaratlan” és „forrásbiztosításon” túl ez ügyben a folyóiratoknak volna/van zászlóvivő szerepük,

melyet Erdélyben legalábbis, becsülettel betöltenek. Nem hiszem, hogy holtpontra volnánk. Az sem kizárt, hogy ha valaki statisztikailag felmérné a jelenben készülő-készített fordítások mennyiségét és összehasonlítná korábbi időszakok hasonló termésével, meglepődnénk. Ne feledjük, hogy ugyanarról a valóságról manapság már rajzfilmben, filmben, színházban is hírt adnak az írott szóéval valamelyest rokon formában, és ezen médiumok körében talán nagyobb fokú az „áthallgatás”, vagyis a két „nép” „közeledésének” ügye mégsem teljesen „reménytelen”.

MÁRTON EVELIN

Nincsenek illuzióim az egyik napról a másikra bekövetkező felhőtlen nagy barátságot illetően. Ez nyilvánvalóan nem fog megtörténni, vagy semmiképpen nem így. De úgy gondolom, hogy a románokat sem gyömöszölhetjük be egy skatulyába, köztük, akárcsak köztünk, vannak sokan olyanok, akik sok mindent tudnak a mi kultúránkról, sőt, ami szinte hihetetlen, de igaz: őszintén kedvelnek minket, és el is fogadnak éppen olyannak, amilyenek ők látnak minket. Azt elvárni ugyanis bárkitől, hogy pont olyannak lásson minket, amilyenek mi magunkat, szintén utópia. Hogy mit tehetünk? Elsősorban az elvárásainkat kellene kicsit módosítanunk, attól függetlenül, hogy ők megteszik-e ezt vagy sem. Ez nem labdajáték, itt nem passzolni kell, és nem az a szabály, hogy egyet én pontozok, aztán egyet te pontozol. Akinek tisztábbak a céljai – ha vannak –, az tartson ki a céljai mellett, lehet, hogy soha nem éri el őket, de legalább mepróbálta. Ebben a román–magyar, magyar–román történetben türelemre, kitartásra és következetességre van szükség. Ha valamilyen módon befolyásolni lehetne azt, hogy a gyermekek, azaz a jövő generációi korrekt történelmi oktatásban részesüljenek (amelyet a mi térségünk esetében úgy képzelek, hogy inkább száraz legyen, és tényeket közöljön, semmint érzelmeket, mert azokkal látjuk, nem sokra megyünk); ha elkészülne egy szintén korrekt „tankönyv” a Romániában élt vagy élő kisebbségekről, köztük a magyarokról is, az talán segítene valamit. Mert a legtöbb probléma – román kifejezéssel élve – „în necunoștință de cauză” következik be, és ez románokra és magyarokra egyaránt jellemző. Mi elzárkózunk és bezárkózunk és lenézzük őket, ők fölényeskednek és vérszemet kapnak,

és szintén lenéznek minket. Így megy ez, mondaná Vonnegut, csakhogy ez egy zsákutca, nem vezet sehová, csak a pusztuláshoz, a mi pusztulásunkhoz főleg, mert mi kevesebben vagyunk. Szóval, nem látom rózsaszínűnek a közös jövőnket, de bizakodó és reménykedő típus vagyok. Az a fajta, aki soha nem adja fel; s őszintén úgy gondolom, hogy egyéni kapcsolatainkon keresztül is befolyásolni tudjuk a dolgok menetét, még ha nagyon kis, szinte észrevehetetlen százalékban is. Ha kicsit missziós munkának fogjuk fel a saját kultúránk terjesztését, és közben nyilván a másik megismerését, anélkül, hogy túl nagy drámaiságot tulajdonítanánk ennek, jó úton haladunk. Elég lenne, ha a két nép közötti kapcsolat csupán kölcsönös tiszteletté alakulna. Tehát ne várjunk el nagy dolgokat, mint amilyen a szeretet. Bár persze az lenne az ideális, de ez a jelen körülmények között – amikor a nacionalizmus újra vesszőparipája, sőt, szinte trójai falova lett bizonyos csoportoknak (mindkét oldal esetében) – újra elérhetetlen messzeségben lévőnek tűnik. De ne adjuk fel, a magyarok ebben állítólag igen jók, sőt kiválóak, hát ne hazudtoljuk meg önmagunkat.

ION NETE

Egy kezdő író bizonyára besétálna abba a kelepcebe, hogy a kérdés idézőjelek között tünteti fel a két népre vonatkoztatott „évszázados »barátság«” szerkezetben a jelzett szót, és – mint maximális sebességre feltúrátott motor – rázendítene, hogy, igen, valójában, semmi egyéb, csupán csak a másik kultúrájának a megismerése segítheti elő a közeledést...

Az állítás – elméletileg – még igaz is lenne, de mit tegyünk azzal a bizonyos „holtponttal”, amely a kérdés kifejtésében előtolakszik, jelezve azt is, hogy mindkét fél létezőnek, valóságosnak fogadja el?

A szintiszta igazság az, hogy – ami a két kultúra kölcsönös megismerését illeti – bizony még sok helye van a jobbításnak. Valahogyan csak haladnak eléfelé a dolgok, inkább alkalmyszerűen (ebből ered a protokolláris ünnepiesség), jóllehet az volna a természetes, hogy létezzék állandó jellegű együttműködés, azzal a prioritással, hogy a nemzetközi irodalom vérkeringésébe kösse be az irodalm(ak)at.

Úgyhogy a vitára bocsátott témakör, amely első rátekintésre egyszerűnek tűnt, és – értelemszerűen – magávalragadónak, valójában nagyon is összetett. A történelemnek köszönhetően is, teszem hozzá én, remélve, hogy e kijelentésem, még ha véletlenül odadobottnak tűnik is, talán mégsem lep meg senkit. Különben majd a legvégén én is előrukkolok egy – természetesen – retorikai kérdéssel, amely azt hivatott igazolni, hogy a történelemre tett hivatkozásom egyáltalán nem volt véletlenszerű.

A tárgyra térve, illik szólanom már a legelején, hogy az Önök körkérdésében vitára bocsátott tematika egyáltalán nem jelent újdonságot. „Minden új és régi minden” – idézhetem a költő szavait. Vállalom a kockázatát annak a kijelentésnek, hogy mind a román, mind pedig a magyar írók nevében nyilatkozhatom. Érdekesnek tűnik számomra, hogy ekképp történik mindez, valamennyi lehetséges bizonyíték ellenére, amelyek mellett szólnak, hogy az együttműködés érdekében folytatott igyekezetnek az állandóság kell hogy képezze a valóságos támpontját. Az „ablak”, amelynek az volna a hivatása, hogy természetes módon rálátást biztosítson mindkét nép kultúrájára, gyakorta hadilábon áll az átlátszósággal. Amely éppoly különös, mint makacssággal ragaszkodni ahhoz, hogy véka alá rejtjük a fénysugarat! Különösen ami minket illet, nem kellene léteznie a részünkről ilyen hajlandóságnak, ha arra gondolunk – és ezúttal a legkézenfekvőbb bizonyítékot veszem elő –, hogy Eminescu esetében a magyar volt a legelső idegen nyelv, amelyen bemutatták! Továbbá egy személyes jellegű nézőponttal hozakodom elő, jelezve azt, hogy a magyar nyelv sajátos, különleges kapcsolatokat ápol mindazon újdonságokkal, amelyek az irodalom világában zajlanak, és adott esetekben számunkra is utat biztosíthat, amelyen a román könyvek – magyar fordításban – könnyebben eljuthatnának a világ szeme elé, láthatóbbakká válhatnának. Azzal a feltétellel, hogy több ügyességgel hasznosítjuk e lehetőséget!

Csakhogy minálunk érvényesnek tűnik – néhány kivétellel ugyan, amelyek csak erősítik a szabályt – az a réges-régi észrevétel, hogy általában a szellemi értékek nemzetközi körforgása vonatkozásában nem vagyunk túlságosan érdekeltek. Kivéve akkor, ha *bizonyos* értékek propagálásáról van szó! Ebben az esetben, természetesen, a helyzet megváltozik! Kerül hozzá akarat, erőfeszítés, pénz, szavatolás... Aztán

a szerencse elpártolásának számlájára írjuk az egészséget! Egy felkapott, divatos költő jut eszembe, aki a kulturális értékelésről mondott véleményt, a következőképpen érvelve: a mi érdekünk az, hogy a román íróknak idehaza kell ismertségre szert tenniük. Ennyi éppen elég! E szempont elárul egy bizonyos mentalitást, amely, amennyire bizarr, éppoly értelmetlen! És amely, sajnos, jelenleg is tartja magát. Nem tudom, mi lehet az alapja, de valami azt a benyomást erősíti bennem, hogy mindenáron meg akarjuk győzni magunkat arról, hogy ha a szellemi értéket egyszer létrehoztuk, annak idehaza kell maradnia! Mintha azzal, hogy ha arra kényszerítenénk őket, hogy a világra „röpjöjenek” – természetesen, alapos, jól felkészült, támogatott fordítói tevékenység által –, szétszélednének, Isten tudja, hová, miként a pitypang bóbítája, talán örökre elvesznének... Ugyan! Nehogy véletlenül arra ébredjünk, hogy művünk valamely díjat „bezsebelt” a meggyökeresedett felfogáshoz hű várakozás ellenére, miszerint a díjat vagy annak adják, aki felkészült rá, vagy nem adják senkinek...! Ez a fajta működtetési modalitás ellentétes irányú mindazzal, amit nem győzünk harsogni, kiabálni: „A kultúra létalapja éppen az, hogy egyetemes kontextusba állítva, a lehető legtöbb olvasó szellemi kielégülését szolgálja.” Vagy, Lovinescut idézve: „A kultúra minden társadalom végcélja.” Kissé leegyszerűsítve, megismétlem azt, ami már elhangzott, amit mások már mondtak: az országhatáron átjutott könyvek számával egyenes arányban növekszik az ország szellemi renoméja. Örvendetes jelenség, amely igazi alkotókészségünket dicséri!

Ide beszúrok – elgondolkoztatás végett – egy tévéműsorban elhangzott kijelentést, amelyet csak úgy röptében kaptam el. Így hangzott a szöveg: Magyarországon az anyanyelv a magyar, az apanyelv a latin. Mi mást sugall a fenti tömör megállapítás, hogyha nem a két ország eleve elrendeltségét a kölcsönös megismerés terén végzendő alapos együttműködésre? Különösen akkor, ha nem csupán egy keskeny palló köti össze őket, hanem szerkezeti kötőanyag, amely képes arra, hogy véget vessen a mentalitásnak, amelyre fent hivatkoztam, mégpedig: lanyha érdeklődés a nemzetközi elismertetés kérdésköre tekintetében, az értékrenden elkövetett erőszaktétel.

Félek attól, hogy látható erőfeszítések, egyéni kezdeményezések, vagy az egyes folyóiratoké, mint amilyen a kolozsvári *Tribuna*, a marosvásárhelyi *Vatra* stb., stb... nem rendelkeznek elegendő súllyal

ahhoz, hogy ha az Időnek tesszük fel majd a kérdést, ne azt a válasz-vallomást kapjuk tőle, hogy, biza, nem tűnik úgy, hogy nagyon sok újdonság történt volna a „testvériség-nap” alatt.

Itt, a mi vidékünkön, úgy tűnik, kitartunk a „riadalom-beidegződés” mellett, valósággal a vérünkkelé vált, hogy ha fülünkbe jut, hogy a magyar irodalom valamely alkotása nemzetközi díjban részesült, azonnal felpattanunk, mint akit tűz riaszt... Ilyesfajta tájékozatlanság lett úrrá rajtunk, amikor 1936-ban Yolanda Foldes (Földes Jolán) író, valamely regény szerzője Londonban kitüntetést vett át, miután Amerikában a *Feláldozott nemzedék* című műve is előzőleg díjban részesült... Napjaink irigylésre méltó szerzője – nyilván – nem lehet más, mint a Nobel-díjas Kertész Imre.

Alapjában véve ez a cselekvésmód érvényesül, amikor a két kultúra kölcsönös megismerésének problémája kerül napirendre. És mégis, kitérnék egy érdekes vonatkozásra. Valamiféle lefegyverző őszinteséggel ismerjük el Magyarországnak a kulturális, művészeti propaganda terén tett erőfeszítéseit, elfogadva azt is, hogy számunkra modellként szolgáljon! De mivel a ténymegállapítástól a szükséges cselekvésig oly hosszú az út, senki sem mer cselekedni. Ez az ok ad bátorságot nekem, hogy valamiféle megoldással hozakodjam elő. Például mi lenne, ha valamiféle megegyezés jönne létre a propaganda-munkában illetékes tényezők sürgős cseréjéről a két ország között? Lehet, hogy ideális együttműködéshez vezetne, vagyis az elengedhetetlenül szükséges állandó jelleget biztosítaná abból a célból, hogy valós eredmények szülessenek: a legértékesebb irodalmi alkotások bekapcsolása az értékek egyetemes körforgásába. Ki tudja, még a szubjektivizmus is kiküszöbölhetővé válna, amely mindegyre felüti a fejét, amikor a valós értékrend megállapítása kerül terítékre, mert akárki bármit is mond, nálunk az a fontos, hogy *tudtuk*, és nem az, hogy *megismerjük*, esetleg: *fölismerjük*, és közben nagyon ügyelünk arra, nehogy véletlenül kellemtelen helyzetbe hozzuk magunkat azzal, hogy régi szokásunkhoz híven, mindegyre ellentmondunk. Amiből következik ugyanannak a „bűnbaknak” a végtelenségig történő, idegesítő botozása... Túlérzékenyek lévén, nem szégyelljük bevallani azt az igazságot, hogy lényegében még arra sem igyekszünk, hogy megismerjük saját magunkat, ahogy illenék... Hát akkor hogyan tudnánk arra törekedni, hogy azokat a kapukat nyitogassuk, amelyeken kijuthatunk a nagyvilágba! Nem

kényelmesebb azt mondani, hogy olyan nyelven írunk, amely... blablabla...

Számtalan más konkrét példával jöhetnék azzal kapcsolatban, hogy mi a teendő. Azonban tartózkodom ettől, mivel tiszta véletlenül szinte belekeveredtem – közvetítőként –, teljesen érdektelenül, a Románia és Magyarország között létesítendő irodalmi értékcseré egy apró csatornájának a megnyitása körül támadt csetepatéba. Ám az általam küldött SOS-vészjelek elvesztek az éterben, nem fogta senki...

A román szerzők fordítását és kiadását vállaló külföldi kiadók finanszírozási programjáról van szó. Elég, ha bepillantunk a 2015-ös év értékelésének néhány adatába. Szakemberekből összehozott bizottság végezte a munkát. A bizottság tagjai voltak: Laura Albulescu, Paul Cernat, Bogdan Crețu. Mialatt a „kikötést” fogalmazták: „a dossziék értékelése alapján...”, nekem személyesen az a sanda gyanúm támadt, hogy el sem olvasták a kéziratokat, a döntéshozatalkor az történt, hogy a szerző nevét vették alapul... Az eredmény pedig a következő volt: a 27 kérésből 10-et visszadobtak!

Első jele annak, mennyire készen állunk az értékek egyetemes körforgásba történő becsatlakoztatására! Magyarország 3 címet tartalmazó igényléséből kettőt hagytak jóvá, Bulgária 7 címet vállalt, 5-re kapott finanszírozást, Horvátország engedélyt kapott mindhárom kérésére... Ésígytovább...! Kell-e említenem ezek után is annak a szükségét, hogy rátérjünk az útra, amely a szélesebb körű láthatóság felé vezet?

Végül a megígért retorikai kérdés: vajon hogy nézne ki a két nép kultúrája közötti kölcsönös megismerés, értékcseré egy „kereszténnyé tett” történelem feltételei közepette? (*Bartha György fordítása*)

DOINA RUȘTI

Mind a magyar, mind a román írók annyira érzékenyek a történelem bonyolult problémái iránt, hogy mára már a kölcsönös jóindulat valóságos kódrendszerét hozták létre, ami sajnos eléggé mesterséges és működésképtelen képződmény. Ha sor kerül egy, a magyar közösség által rendezett eseményre, meghívják néhány román író is, ha pedig egy román irodalmi antológia jelenik meg, akkor fönntartanak benne egy-két helyet magyar írók számára is. Világok omlanak össze körülöt-

tünk, az értékek kritériumai pedig valamikor a nyolcvanas évek végén múltak ki. Ebben a káoszban, amikor a nemzeti identitás csupán feszítív jelleggel megidézett emlék, nehezemre esik közösségek irodalmáról beszélni, sőt, már egyetlen ország irodalma is szinte áttekinthetetlen. Csupán írók vannak, egy olyan történelemben, ahol a könyvek éppen agonizálnak. De hogy mégis együtt készítsük el a fáradt papír nagy temetőjét, a mai napon (amikor különféle alakok ingáznak a nagy vezetőknek készített trónusok és a tömlöc között), a mai napon, mondom, őszintén hiszem, hogy mégiscsak van egy válasz Lövétei kérdésére:

Itt az idő, hogy együtt írjunk meg egy történetet az együttélésünkről, mondjuk, Mészáros Ujj Károly 2015-ös *Liza, a rókatündérjének* hangján, megspékelve Nae Caranfil 2002-es *Filantropicájának* szociális víziójával. (Lövétei Lázár László fordítása)

SZENKOVICS ENIKŐ

Engem személy szerint az *egymás* szó izgat a leginkább ebben a kérdésben. Igen jól sűrűsödik ugyanis benne számomra mindaz, amit fordítóként felvállalok: *egy más* valami, jelen esetben irodalmi szegmens megismerése/megismertetése, ami különbözik a mienktől, más, mint a mienk. Az egy térségben élők egymás megismerésének igénye elvileg természetes kellene legyen. Gyakorlatilag azonban, kiváltképp a mi esetünkben, a történelem okozta új konstellációk sokszor nem egymás mellett élést, hanem egymás mellett (szélsőséges esetekben egymás ellen) való élést, eléldegélést eredményeztek. Természetesen tenni lehet és kell is ez ügyben. Ha nem így érezném – még ha nem is tudatosítottam annyira magamban –, minden bizonnyal nem fordítanék. Nem saját magam szórakoztatására teszem – bár ha nem élvezném, nem tudnám művelni –, hanem közvetíteni szeretném mások irodalmi értékeit valakiknek, akik szintén mások. És itt jön be az *egymás* szó számomra másik fontos konnotációja: az egyiktől a *másikig*, illetve a *másiktól* az egyikig vezető oda-vissza út, azaz a kétirányúság. A fordításnak ugyanis csakis akkor van értelme, ha nem egyirányú, azaz ha nemcsak mi akarjuk a másikat megismerni vagy megismertetni, hanem a másik részről is van erre hajlandóság és nyitottság. S hogy mit kellene tennünk még ez ügyben? A fordításokat továbbra is kiadni,

folyóiratok és könyvek formájában egyaránt, talán még több író-olvasó találkozót, konferenciát, többnyelvű felolvasást szervezni. És természetesen tovább fordítani.

SZONDA SZABOLCS

Caragiale hangfekvésében azt mondhatnám erre: naaagy téma, monser! Nem is igazán lehet röviden a kérdéskör mélységeibe menni, pláne, hogy helyenként örvényes. Megkísérlem a peremén, néhány mondatban.

Nincs gond a kultúra terén a kölcsönös megismeréssel: aki irodalmár mivoltát komolyan veszi, értelemszerűen nyitott, kíváncsi, mérlegelő ember, alkotását tápláló élményanyaga olyan tapasztalatokból is építkezik, amelyek a számára ismeretlennel, de nem kifürkészhetetlennek ítélttel határosak. A kultúra terén gond van a kölcsönös megismeréssel: amikor előítélet, berögzült lelki torlasz, hiúság, lefitymáló köldöknézés vagy félreértelmezett versenyszellem gátolja. Kultúrák közeledése akkor lehet a vonatkozó nemzetek találkozása is, ha a kultúra művelőinek hallható, érthető szavuk van a mindennapok felé. Következetes tartalmú idő kell hozzá, hogy az említett kultúraszó hasson a hétköznapok működésére. És értő közvetítők is kellene ehhez. A kultúra talajszintjén egyébként, akárcsak a mindennapokén, emberi, természetes, szükségszerűen adódó a párbeszéd, még ha nem is mindig sima. Viszont a kultúraidegen, zavaró tényezők valójában és teljesen talán nem távolíthatók el a folyamatból. Legfeljebb meg-, ezáltal kiírhatók belőle, versben, prózában, esszében.

Azt kellene tennünk, hogy többet találkozzunk, beszélgessünk. Személyesen is, nem csak műfordításokban, telefonon, interneten. A kapcsolódási pontok erősödnek, a nézeteltérések előrevivő jellegűvé változhatnak ezáltal. Nem teljes hasonulásról van szó, hanem közös témák megtalálásáról a különbözőségben, illetve azok akár széttartó, de valamiképpen mégis mozaikot, érthető és áttekinthető egésznek képező felvállalásáról. Semmiért egészen, mintha, vagy alkalmazva erre Sántha Attila költészet-meghatározását, miszerint „ama szent feleslegesség, játék és sírva nevetés egyben, melynek határozottan értelme van”. Hát legyen, ha van.

ALEXANDRU VAKULOVSKI

Tavaly bemutatták *Hányinger utca* című regényemet Sepsiszentgyörgyön, a PulzArt fesztivál keretében. A közönség szinte teljes egészében magyarokból állt, mégis nagyon jól éreztem magam, semmiféle sorompót vagy lövészárkot nem észleltem közöttünk. Tulajdonképpen az egész fesztivál alatt jól éreztem magam: jólesett a fogadtatás, melyben Szonda Szabolcs részesített, jó volt újra találkozni Péter Eszterrel, és persze ott voltak azok a remek emberek is, akikkel először találkoztam: Vetró Bajiról, Forró Farkas Tamásról, Kusztoz Attiláról van szó. Tóth Viktor saxofonistával beszélgetés nélkül is megértettük egymást, Potozky Lászlótól meg barátként váltam el, pedig alig néhány órával a hazaindulásom előtt találkoztunk.

A regény fordítójáról és kiadójáról nem mondok semmit, noha ők azok, akik a kultúra révén néhány lépcsőfokkal közelebb hozzák egymáshoz a magyarokat és románokat. A legbeszédesebb példa számomra Andrei Dósa, a román nyelven író magyar. Ő aztán egyáltalán nincs holtponton, közeledésről is furcsa lenne beszélni az ő esetében. Egyszóval, köszöntsük egymás bizalommal, olvassuk egymást, a többi, azt hiszem, jönni fog magától.

P. S.: De hogy olvashassuk egymást, országainknak fordítóprogramokat kellene kidolgozniuk, mindannyian nyernénk ebből a dologból.

P. P. S.: Besszarábiaiként látom, hogy a románok és oroszok közötti régi konfliktusok a kultúrában semmissé lesznek. Azt hiszem, ez igaz a románokra és a magyarokra is. (*Lövétei Lázár László fordítása*)

VIDA GÁBOR

Ismervén a román és a magyar társadalom kultúrához való viszonyát; ismervén a román és magyar politikai, állami, népi, gazdasági vezetői viszonyát a kultúrához; ismervén e két nép ijesztő hasonlóságait; ismervén e két nép értelmiségének jóindulatát és defetizmusát; ismer-
vén e két nép Párizsra, Berlinre, Londonra való hangoltságát, és a szomszéd népek, társadalmak, kultúrák iránti teljes, intézményes, érzelmi süketségét; ismervén a kultúrfölény és frusztráltság egyedi mintázatainak összefonódását és egymást kiegészítő voltát, úgy gondolom, hogy nagyon fontos tevékenység, ha román írók magyarokat,

magyar írók románokat olvasnak, fordítanak, népszerűsítenek, amíg a ténylegesen mérhető, számszerűsíthető haszonról nem ejtünk szót, de ha lesz román-magyar történelmi megbékélés, akkor elmondható, hogy az írók és a költők sokkal többet dolgoztak rajta, mint a politikusok (író vagyok, nyugalomra van szükségem, mondta Erasmus).

